

ПОЕЗИЈА И ДРУГА НЕМОГУЋА ПИТАЊА

Дилетантски

Читалац савремене пољске поезије који у руке узима збирку савременог српског песника, не знајући при том његов језик, може осетити не само аутентичну заинтересованост већ и неспокојство, штавише, благу дезоријентисаност. Заинтересованост – зато што је српска поезија 20. века у Пољској превођена и о њој се говори. Читање већег броја дела пружа осећај блискости, који извире из сличних, премда неистоветних историјских искустава и сродних естетских трагања, особито под крај 20. века. Читање бројних дела импресивно је откриће друкчијег сензибилитета, што може бити инспиративан почетак следеће потке у дијалогу култура и језика.

Особите заслуге у овоме има Јулијан Корнхаусер. Овај професор славистике и преводилац српске и хрватске књижевности и, што је овде посебно значајно, изванредни пољски песник, аутор је неколико значајних дела: студија, антологија и приказа. Између осталог, приредио је књигу *Носачи реченица. Анџолоогија младе српске поезије*, издату 1983. године. У њој је објавио преводе песама својих вршњака, писаца рођених четрдесетих година 20. века, и указао на оригиналну и, за пољске песнике при крају Пољске Народне Републике и на почетку Треће Републике Пољске, освежавајућу и необичну авангардну традицију: надреализам, дадаизам и веристичку поезију. Ово је само један пример, премда важан из перспективе пољске поезије. Други, из прве декаде 21. века јесте опсежна, прегледна двотомна антологија *Сви су ѿренуци овде и нишџа не ѿресџаје га буде*, аутора Гжегожа Латушињског (објављена 2008). Већ само те две наведене антологије – и поред њих преводи књига појединих песника и бројни прикази у часописима – омогућавају да се каже да је данашња српска поезија присутна у Пољској и да јој читалац, био он критичар или песник, може приступити.

Нespoкојство пољског читаоца савремене српске поезије произлази из чињенице да је значајан део тих апроксимација и закључака смислен и обележен израженом ауторском перспективом преводиоца. Слависти-дилетанту, на пример, ово омогућава дивљење једној песми или збирци, али не даје јасан увид у књижевни контекст у којем (и не само) функционише данашња српска поезија. Такође, изостаје јасан увид у поетску слику културне и друштвене целине која се већ распала, а ипак остаје тешка референтна тачка. Колико поводом Југославије, толико и у српској или балканској верзији, карактеристично је за готово све касномодернистичке европске песнике осећање културне кризе и маргинализације књижевности. У самом преводу не могу се приказати све нијансе, чак и када је он веома прецизан, као што ни суптилне културно-историјске референце нису увек јасно видљиве.

Све ово ми омогућава да опишем своје утиске са становишта дилетанта. То има своја неизбежна ограничења (нека се зато опрости мојој наивности и уопштавању). Опет, аматерска перспектива може бити освежавајућа или чак пожељна за разговор о поезији. У сваком случају, ово само донекле оправдава мој коментар: суочен са добром песмом, читалац је увек одушевљени дилетант – иначе нема радости читања.

Песников глас

Поезију Драгана Бошковића карактерише велика и изванредно презентована самосвест. При том, није без значаја ни чињеница да је песник и (можда пре свега?) књижевни научник и књижевни критичар, цењен не само у Србији. Аутотематика његових песама је колико демонстративна толико и иронична. Препознавање и именовање властитих могућности и места из којег потиче, како у смислу српског идентитета, језика, културе и религије, тако и широке традиције западне књижевности и културе, темељно описује песников сложени положај.

На нивоу саопштења реч је о ситуацији свеобухватне кризе језика, литературе, религије, филозофије, друштвене комуникације и могућности доживљавања и описивања трансцендентних или – трансгресивних искустава. Ова ситуација је, наравно, прецизно и на различите начине описана у западној модерној и постмодерној поезији. У Пољској је многим ауторима постављена слична дијагноза, из које су извођени различити закључци. Посебно је, на пример, то чињено са различитим стилским изразима представника различитих генерација: Тадеуш Ружевић, Анђеј Сосновски, Еугенијуш Ткачин Дицки и Томаш Бонк. Њихово стваралаштво не може чинити сазвучје у уху пољског читаоца Бошковићевих дела.

Српски песник је такође свестан да је та широко схваћена криза модерности повезана са слабљењем положаја књижевности и поезије, нарочито данас када је поезија Запада на културолошкој маргини, са малим бројем рецепијената. Међутим, ерудита и академски делатник, какав је Бошковић, у својим песмама памти и сугестивно указује на некадашњу снагу и значај поезије у европској култури, њен метафизички замах, велику побуну, дрска неслагања, радикални утопизам, непромењив утицај на језик... Ово сазнање он ефектно користи. Међутим, он такође зна да је данас немогуће бити Данте, Рембо или пак достићи уверљивост авангарде. Песник мора тражити други начин да утврди своје место и свој глас учини звучнијим.

Један од начина ширења поља и утицаја поезије од друге половине 20. века била је романса поезије и масовне културе, као и употреба популарних жанрова. Овај спој су, према сопственом нахођењу, започели уметници контракултуре, пре свега рок музичари. Поједностављујући овај сложен и још увек не у потпуности описан однос, може се рећи да он има две стране. Прво, писци и интелектуалци били су инспирисани контракултуром. Друго, контракултурни уметници, упућени на савремену и старију поезију, читали су је на свој начин, тражећи сопствени канон који се супротстављао институционалном, школском или академском читању. Данас је разлика између песме и рок песме често веома тешко препознатљива, те може бити потпуно непрепознатљива (Нобелова награда Бобу Дилану само је потврдила ту чињеницу). Један од најизразитијих

примера у пољској књижевности за овај облик уметничке активности јесте Марџин Швјетлицки, који своја дела (стихове? песме? – критичари нису уопште сагласни) изводи са својим бендом *Świetliki* (*Свици*).

Бошковић се надовезује на традицију овог дијалога. Да би се осетиле његове песме, било би добро седети у библиотеци са класицима европске поезије и истовремено имати слушалице на којима слушате музику, и то, у најширем смислу, алтернативни рок. Много песама, посебно из његове збирке *The Clash*, доживљавају се као партитуре којима недостаје музичка подлога. Овај недостатак надопуњује се напоредним слушањем и читањем песама репрезентованим у збирци, или – једноставно можете слушати састав *The Vocal Clash*, са којим Бошковић представља своје текстове. Вредно је обратити пажњу на оне перформансе којима песник оживљава комуникацијску ситуацију класичног ауторског сусрета, иако не иступа много даље од тога.

Отуда је песник своје дело свесно позиционирао у поетску традицију – референце су прецизно одабране и не остављају утисак канонске листе за читање са семинара о поезији (штавише, Бошковићев семинар био би врло занимљив). Са сигурношћу можемо рећи – *poeta lector!* Али исто тако, мора се рећи и *poeta performer*, за кога је подједнако важна панк традиција изражавања тескобе и беса. Можда је најчудније што обе ове традиције припадају прошлости и јављају се у цитатима. Њихова реинтерпретација најпре произлази из ироничног судара, а потом и међусобног расветљавања и допуњавања. Рајнер Марија Рилке, Пол Целан, Пети Смит, Ник Кејв и Дејвид Боуви подједнако су заступљени и подједнако прикривени (овај концепт је из музике пренет у критику савремене поезије, читаоци Андреја Сосновског то добро знају – он је уједно и песник и преводилац). Ниједан стил није привилегован, означен као битнији. То је, с једне стране, начин суочавања са кризом, облик исцрпљене литературе, смештене између модерне пародије и постмодерног пастиша. С друге стране – то је увод у ширење поља поезије уопште, али пре свега основа за тражење сопственог језика.

Концерт на Велику суботу

Не стрепећи што црпи различита надахнућа и позива се на разноврсне изворе, Бошковић ствара поезију изразитог идиома, која се не може разложити на компоненте. Он користи различите стилове не како би нагласио своју ерудицију и лепоту сопствене креативности већ их проверава и употребљава за описивање и изражавање важних и тешких тема, искустава и емоција. А он то чини, што је такође битно, у карактеристичној форми дуге песме или у сложеној, вишеделној поеми.

Јунак ових песама, четрдесетогодишњак, говори о свом животу из различитих перспектива. Враћа се у дирљивим понављањима мајчиној смрти, сећа се покојног оца, обрачунава се са српском историјом и друштвеном и политичком садашњошћу, разговара с пријатељима на даљину, говори о путовањима и боравку у другим европским градовима, жали се на туристичку стереотипност Грчке (користи и клише), опрашта се двоструком елегијом од Дејвида Боувија итд. Другим речима, он чини и казује много тога у чему можемо препознати модерног Европљанина и интелектуалца. Толико је то, опет, очигледан аутобиографски моменат, колико и невидљива књижевна структура

која покреће емпатију, подстичући читаоца да уђе у дијалог. Понекад је то провокација, а понекад намигивање. При том, што је важно подвући, смисао за хумор не изостаје.

Поред свега наведеног, Драган Бошковић пише о љубави. То није исповест срећно заљубљеног човека нити разочараног љубавника, а није ни опис еротске фасцинације или софистициране платонске љубави. Није – иако су заступљене све ове врсте љубавног дискурса, као и многе друге. Захваљујући филтрирању кроз вишеслојни стил, љубавни дискурс те поезије не јењава, већ добија на снази, а говорљива форма песама даје му лакоћу, замах и интензитет. Најважније је, међутим, да се језик интимне еротике лако преображава у друштвену рефлексију, текст рок песме или у молитвену, литанијску песму (што се може чути у сугестивном извођењу песме „Into My Arms“ *The Vocal Clash*-а). То се догађа не само због литургијско-књижевне структуре песама, већ и због тога што су адресати исказивања љубави две неухватљиве и заштитничке жене: (Света) Тереза и Богородица. Прва је заштитница и старатељка, понекад слична мајци, понекад партнерки. Чини се да Бошковић иронично провоцира психоаналитичко читање (у једној од песама, у којој је Тереза хероина, Лакановим формулама је испирано ускршње јаје...). Оставићу ипак да неко други пође овим трагом.

Богородица је, међутим, много сложенија хероина и најоригиналнија је књижевна замисао српског песника. Њена граничност одмах упада у очи, она поседује и источне и западне карактеристике, попут Бошковићевих песама. С једне стране, њен опис долази из православља, с друге – јасно упућује на католичку теологију. Међутим, ниједна од ових традиција није за Бошковића пресудна, већ се оне сучељавају и допуњавају. Далеко од тога да тврдим да је Бошковић верник, али сигурно јесте онај који сумња. Он је засигурно у најбољем смислу религиозни и хришћански писац. Богородица је у његовој поезији, између осталог, заштитница немогуће песме, она се може идентификовати са девојком која плеше у бару, са другарицом, љубавницом, конобарицом, чистачицом, као и самим песником... Она је питома, рутинска и случајна попут свакодневних догађаја и сусрета, а истовремено је отелотворење лудила, хаоса, опасности, па чак рата и смрти. Бошковићева Мајка Божја повезује нежност с насиљем, старозаветног Бога с новозаветним милосрђем.

У овим песмама језик библијских псалама и хришћанских молитава прожима се са текстом рок балада, колоквијалним језиком и литерарним референцама. Целина има јединствен ритам, који се, такође, добро чује у преводу. Такав микс (чини се да је и овде музички концепт оправдан) даје снажан стилски ефекат. Естетика рока и језик религије узајамно се учвршћују, као да су лице и наличје исте емоције. На пример, комбинују се две врсте патоса: патос типичан за рок баладу и онај карактеристичан за химну или антифон. Или две врсте усмеравања: једно произашло из једноставног ритма панк песме и друго, настало из понављања литанијских формула. Песме у којима се таква комбинација дешава нерешиве су, не нагињу ни на једну страну, као да читаоцу остављају слободан избор: да ли да их третира као молитву или пак као ироничан контракултурни књижевни гест према религији. Сличне проблеме имају, задржавајући све разлике и пропорционалност (не само пољски), читаоци песама Еугенија Ткачинског Дицког, који такође меша књижевну традицију, језик Вујакове *Библије* и молитава и разговорни језик, не допуштајући да се смести у било какву интерпретацију.

Међутим, наизглед једноставан, песнички ритам Дицког произлази из нечега другог и другачије је конструисан. У естетику и ритам алтернативне музике више се уклапају песме и поеме споменутог Андреја Сосновског и неке, посебно ране песме Марћина Швјетлицког.

Читалац може рећи да је ово само сјајан или забаван текст који рачуна на ефекат, али и да је то указивање на вредности и потребе које су прикривене, изврнуте девалвираним језиком. Бошковић пита да ли је данас могуће говорити о љубави, пријатељству, усамљености, вери, историји, смрти, политици изван стереотипа поп културе, изван стереотипа о идентитету и религијским конвенцијама. Песник верује у неискоришћене енергије својствене традицији европског, источног и западног хришћанства, језику западне (и српске) поезије и контракултуре, коју је данас тешко третирати другачије него као најплеменитију разноликост масовне комуникације.

Ритам рок бубњева „ту-дум!“, који далеко сеже, може се, дакле, читати као позив на забаву или као израз гнева и побуне, или као манифестација беспомоћности или чак очаја. Песник, који прогони неухватљиву (или непостојећу) Мајку Божју, такође пати од сумње и усамљености. Нада у овој поезији није без илузија, изражена је снажним стилем, али ипак врло несигурна. У време кризе, када више није могуће бити песник, јер много тога томе не погодује, мора се писати и сањати песма коју је немогуће написати. Тешко је рећи да ли је поред тога или управо због тога Драган Бошковић веран поезији.

Изворник: *Marcin Jaworski, „Poezja i inne sprawy niemożliwe“, Dragan Bošković, Bogurodzica, The Clash i to miasto (wiersze wybrane), przekład Marta Kasprzak, Wydawnictwo Naukowym UAM, Poznań, 2019, сѝр. 13–19.*

(С ѿољској ѿревео **Ђорђе Ђурђевић**)